
Var vänlig veva
ned rutan för att
underlätta
identifikation.
Vakten

Barsebäck, en historia om trivsel, säkerhet, demonstrationer och kulturarv

Henrik Borg

PÅ EN VÄSTLIG UDDE I ÖRESUND mellan Landskrona och Malmö ligger Barsebäcksverket. Landskapet är flackt och de planterade talldungarna förtar inte verkets tydliga siluett i området. De två reaktorbyggnaderna är, genom sin storlek och utformning, mest iögonenfallande. De blocklika, 60 meter höga byggnaderna, har fasader av korrugerad aluminium, försedda med ett enkelt grafiskt mönster i form av svarta vertikala partier mot ljusare grå aluminium. De svarta partierna är placerade på fasadernas mitt och delar fasaderna som en gördel.

Verket planerades och beställdes av Sydkraft AB, som redan 1966 köpt mark i Barsebäck och dessutom var delägare i det då pågående projektet med att uppföra landets första lättvattenreaktor utanför Oskarshamn. 1968 omfattade koncessionsansökan fyra reaktorer på platsen, men endast två kom att byggas. 1975 och 1977 startades de båda kokvattenreaktorerna som sedan med kortare uppehåll levererade ström till södra Sverige och Danmark fram till stängningarna 1999 respektive 2005.

Större delen av dagens befolkning i Sverige och Danmark har en åsikt om Barsebäcks kärnkraftverk. Under många år var Barsebäck en skärningspunkt mellan skilda synsätt om hur vårt samhälles energiförsörjning skulle tryggas.

< Inpasseringskontroll till Barsebäcks kärnkraftverk. Foto Jenny Leyman.

Saltvikens Fiskodling vid Barsebäcksverket invigdes 1983. Utomhus odlades laxfisk och ål, inomhus jätteräkor. Här fanns också kräftdammar. Kärnkraftverkets spillvärme värmde fiskodlingens vatten. Kräftor och räkor såldes till restauranger och butiker. Foto Bo Thomé/Barsebäck Kraft AB.

När motståndarna såg eoner av tid för att oskadliggöra ett livsfarligt avfall och potentiella härdsmältor med katastrofala följder för människor och miljö, såg förespråkarna istället en billig, säker och rationell metod för att säkra ett expansivt samhälles energibehov. Förespråkarna såg i samma anläggning framtidstro, välfärdens utbyggnad och samhällsutveckling, en miljövänlig och stabil energi som skulle förse industrin med billig el. För motståndarna var verket en symbol för ohämmad konsumtion och det högteknologiska samhällets hot mot miljön. När välfärdssamhället på många plan ifrågasattes under 1970-talet kom kärnkraften att bli en av symbolerna kritikerna kunde enas kring. Symbolfrågan blev så stor att den utlöste en regeringskris 1978 då centern lämnade regeringen. Debatten mynnade i den folkomröstning om kärnkraft som ägde rum 1980. Vid

Barsebäck förlades stora demonstrationsmarscher före och efter folkomröstningen.

Efter det politiska beslutet att stänga Barsebäcks kärnkraftverk i maj 2005 beslöt Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne att genomföra en dokumentation av Barsebäck som arbetsplats medan verksamheten ännu var igång. Till dokumentationen, som slutfördes 2006, fogades också en diskussion om Barsebäck som kulturarv och förutsättningarna för olika former av bevarande av föremål och byggnader. Dokumentationen, som genomfördes av mig och etnologen Helen Sannerstedt, utgör grunden till denna artikel och ur samtalen med de anställda på Barsebäcksverket har de rubriker skapats som jag valt för att beskriva något av verkets karaktär.

Skiftlag 3 vid Barsebäck, 1982, i kontrollrum 1 (CK1). Stående från vänster Gunnar Engkvist, Ulf Hansson, Thomas Axelsson, Robert Wahlström, Staffan Ivarsson, Lars Tornsberg, Sittande från vänster Rolf Clase, Bertil Rosengren, Bengt Wiberg, Jan Norling, Jan Pålsson. Flera av dessa arbetade på Barsebäck 30 år senare. Foto Barsebäck Kraft AB.

BARSEBÄCKSANDAN

1970-talets kärnkraftsdebatt och folkomröstningen 1980 har präglat allmänhetens bild av Barsebäck och starkt påverkat de anställdas arbetsmiljö. Ett yttre tryck och ett ifrågasättande har inneburit en prövning för de anställda, ibland till den grad att man privat dragit sig för att säga var man arbetade. Men ett yttre tryck ledde i kombination med positiva faktorer till en god sammanhållning bland personalen, något som spelat en stor roll för det de anställda beskriver som Barsebäcksandan. Under 1970-talet upplevde många anställda att de arbetade med spjutspetsteknik i en framtidsbransch och man kände stor stolthet inför det som man såg som en viktig samhällsinsats, att förse samhället med billig energi. Trivseln representeras av att de flesta anställda varit länge på Barsebäck, med låg personalomsättning och långa anställningstider på mellan 17 och 20 år i snitt. I ett av skiftlagen har nästan alla jobbat i 30 år. Personalen själva menar att det beror på hög trivsel och stark gemenskap mellan arbetskamrater. Man har haft många föreningar och aktiviteter som bollsporter och tävlingar. Det yttre trycket bestod i att det sen driftstarten 1975 till det slutliga beslutet om avveckling 1999 och 2005 ständigt cirkulerade rykten och hot om krav på stängning av verket. Kanske kan andan förklaras av att ifrågasättandet skapade ett behov av att för sig själv och andra ständigt motivera sitt val av arbetsplats. De som var tveksamma till kärnkraften stannade förmodligen inte kvar.

SÄKERHETEN OCH DEMONSTRATIONERNA

Betraktat med erfarenheterna från 1970-talets massiva demonstrationer, och händelserna i Harrisburg och Tjernobyl, var placeringen av verket två mil från den danska huvudstaden i den tätbefolkade Öresundsregionen en smula märklig. Men från perspektivet att kärnkraften är ren, tyst och säker var placeringen optimal. Många av 1970-talets demonstranter var danskar men vid tiden för Barsebäcks byggande såg den danska regeringen verket som en leverantör av energi till dess man i Danmark realiserat sitt eget planerade kärnkraftsprogram. Inte förrän vid mitten av 1970-talet, då opinionen mot kärnkraft växte och den danska kärnkraftssatsningen avbröts, framstod verkets placering nära Köpenhamn som olämplig ur säkerhetssynpunkt. Närheten till tättbefolkade områden var kanske också en anledning till demonstrationstågens storlek. En säker verk-

samhet var inte bara en förutsättning för att myndigheterna skulle ge tillstånd till driften utan också förutsättning för att kunna producera utan att obehöriga tog sig in på området. När kärnkraftsdebatten tog formen av demonstrationståg över slätten med tusentals deltagare sporrade det några demonstranter att fortsätta manifestationerna inne på verket. Det ställde krav på ett yttre skalskydd bestående av patrullerande vakter och taggtrådsförstärkta staket. Förutom det fysiska målet för demonstrationerna som det stängda verket i sig själv utgör, finns ett stenröse byggt av kärnkraftsmotståndare i närheten av verket. Det byggdes 1986 med namn skrivna på stenarna. Om verket rivs blir det ironiskt nog den enda kvarvarande vittnesbörden om kärnkraften på platsen.

Även om motdemonstrationerna varit många och stora har även stöddemonstrationer hållits. Foto Barsebäck Kraft AB.

KULTURARVET

Finalen på 1970- och 1980-talens kärnkraftsdebatt innebar, för Barsebäcks del, stängningen av reaktor 1 den 30 november 1999 och reaktor 2 den 31 maj 2005. För de flesta människor i Sverige och Danmark är nog Barsebäck den främsta symbolen för kärnkraften och kärnkraftsdebatten. Särskilt symbolvärdet gör att Barsebäcksverket kan kallas kulturarv. Barsebäck kan också kallas ett kulturarv i den bemärkelsen att det har relevans och betydelse för förståelsen av vår sena 1900-talshistoria, industrisamhället och välfärdsstaten och har spelat en roll för många människor i frågor om vad som är ett gott och bra samhälle. Verket har vidare stora värden sett ur arkitektoniska, miljömässiga och teknikhistoriska perspektiv. Arkitektoniskt och miljömässigt har det grafiska mönstret med svarta vertikala band på en grå låda kunnat användas som en symbol för kärnkraft. För de anställda är det kanske främst en arbetsplats, en elfabrik som nu satts ur funktion.

Men om Barsebäck kan kallas kulturarv innebär detta att det är möjligt eller önskvärt att bevara? Bevarande kan förstås både i materiell och immateriell betydelse. Här är frågan om materiellt bevarande komplicerad och miljön ställer särskilda krav till följd av radioaktiviteten i delar av maskineriet. Några delar är möjliga att bevara utan att saneringen av radioaktiviteten äventyras, även om det eventuellt blir dyrare. Det finns ett stort antal byggnader på området och endast några av dem innehåller radioaktiva komponenter. Dessa byggnader är dock från kulturarvssynpunkt de mest betydelsebärande, nämligen reaktorerna. De anställda är kluvna i sin inställning till Barsebäck som kulturarv, för många är det en provocerande tanke att bevara en miljö som berövats sin ursprungliga funktion och man hävdar att ett bevarande skulle vara ett slöseri med samhälleliga resurser. För andra anställda är det ett viktigt industriminne och man blir stolt över tanken på att det inte jämnas med marken utan önskar i någon form bevara det. Man föreslår att bevara en liten del av anläggningen, exempelvis expobyggnaden, kontrollrummet eller hamnen, att markera verket med ett minnesmärke eller genom landskapsarkitektur. Frågor som dessa funderade man,

< Den 5 maj 1997 samlades anställda, släkt och vänner för att omfamna Barsebäcks kärnkraftverk i en stödaktion. Foto Pierre Mens.

Strålskyddsarbetet har utvecklats efter hand. På bilden en så kallad helkroppsmätare som fanns i beredskap under 1970-talet. Foto Henrik Borg.

trots demonstrationerna, knappast på under verkets första år. Idag planerar man på Barsebäck för den kommande saneringen och att inleda rivningen av anläggningen efter 2017. Men fram till dess används miljön som utbildningsplats för kärnkraftsbranschen. Dessutom har man börjat hyra ut kontorsyta och kärnkraftsrallarnas gamla campingplats har öppnats för vanliga besökare. Ur ett kulturarvsperspektiv kan man hävda att en rivning berövar oss ett viktigt dokument som kan beskriva såväl teknikoptimism som längtan efter en alternativ framtid. Nog borde man kunna åstadkomma något mer sofistikerat än att riva hela denna miljö med dess fysiska vittnesbörd.

LITTERATUR

Bergquist, Sven: *De heta åren*. Timbro, Stockholm, 1985.

Bjurling, Oscar: *Sydkraft, samhälle*. Berlings, Arlöv 1982.

Borg, Henrik & Sannerstedt, Helen: *Barsebäcks kärnkraftverk. Dokumentation 2006*. Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. Rapport 2006:57.

Bosrup, Niklas: *Barsebäck efter avveckling*. SLU 1998:14.

Johansson, Sture: Kontrastfyllt tvillingbygge för kärnkraft vid Öresund. I: *Byggnadsindustrin* 1974.

Näslund, Elias & Lindström, Hans: Barsebäcksverket. I: *Väg- & vattenbyggaren* 1974.

Näslund E, Lindström H, Hermansen O: Barsebäcksverket. I: *Väg- & vattenbyggaren* 1972.

Stort, fult, farligt? Barsebäcks kärnkraftverk och kulturarvet. Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. Rapport 2003:115.

Thunell, Jörgen: Vägen till Barsebäck. I: *Sydkraft* nr 3 1969.